

№ 44 (865)
Лістапад 2021 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

Выданні краязнаўцаў: «**Беларускі этнаграфічны тлумачальны слоўнік**», «**Славутасці Пагосцкага краю**» –
стар. 3

Школьнае краязнаўства: **загадка Браніслава Ермашкевіча, мянушкі Зэльвеншчыны** –
стар. 5 і 6

Невядомыя фотаздымкі сям'і Змітрака Бядулі

Святкаванне 135-годдзя з дня нараджэння Змітрака Бядулі ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбываецца на працягу ўсяго 2021 года і ўжо налічвае шэраг важных і яркіх мерапрыемстваў, сярод якіх варта згадаць праведзеныя (пра іх пісала «КГ»): літаратурны конкурс «Беларускі салавей», прэзентацыя новага раздзела віртуальнага праекта «На хвалі часу, у плыні жыцця»; круглы стол «Беларускі салавей»; навукова-практычны семінар «Шляхамі маладнякоўцаў».

Адным з каштоўных вынікаў гэтай працы стала блізкае знаёмства супрацоўнікаў бібліятэкі з сынам Змітрака Бядулі – Яфімам Плаўнікам. Ён прымаў непасрэдны ўдзел у асноўных мерапрыемствах бібліятэкі, дзяліўся ўспамінамі пра бацьку, зрабіў каштоўныя падарункі.

Апошнім і найбольш нечаканым падарункам стала перадача Яфімам Самуілавічам у фонды НББ Беларусі невядомых раней фотаздымкаў маладых братоў Змітрака Бядулі – Мацвея і Ізраіля Плаўнікаў.

У маладым узросце зафіксаваны на фота Ізраіль (Лёлік) Плаўнік (1905 – 1941). На першым фотаздымку другой паловы 1920-х гг. ён паўстае ў вобразе інтэлігента і творцы, якім ён сапраўды і быў. Павод-

Ізраіль Плаўнік

ле ўспамінаў Я. Плаўніка, ён быў найбольш таленавітым з усіх дзяцей у сям'і, здольным і да вучобы, і да працы, і да мастацтва, а таксама вылучаўся рэлігійнасцю і пры гэтым паспяхова займаўся навукай, быў шахматыстам і цудоўным танцорам, скрыпачом і матэматыкам. Яго лёс трагічна абарваўся ў першыя дні пасля захаву Мінска нацыстамі.

Мацвей (Міця) Плаўнік (1903 – 1992) пражыў доўгае жыццё. Фотаздымак з ім зроблены ў часы Вялікай Айчыннай вайны – у шпіталі перад яго паўторнай адпраўкай на фронт пасля цяжкага ранен-

Мацвей Плаўнік

ня. На фота ён – лейтэнант, а ваіну скончыў капітанам, камандзірам сапёрнага батальёна, меў шматлікія ўзнагароды. Разам з тым ён таксама меў творчыя здольнасці, але і вылучаўся вялікай сілай і гарачым характарам.

Вядома, гэтыя фотаздымкі шмат новага і цікавага распавядаюць пра сям'ю знакамітага пісьменніка, пра яго атачэнне, выхаванне, дазваляюць зразумець, на якіх каштоўнасцях быў выхаваны і сам Змітрок Бядуля.

Гэтыя дакументы папоўняць архіўныя зборы НББ Беларусі і ўжо зусім хутка будуць даступныя для чытачоў і наведнікаў.

Паводле наведанняў НББ

Паэт з беларускай душою

Паэзія – незвычайны свет, які зачароўвае кожнага, хто трапляе ў яе палон. Астравеччына нарадзіла і ўзгадала безліч талентаў. Адным з іх з'яўляецца Станіслаў Валодзька – паэт, сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі і проста цудоўны чалавек. Кожны яго верш тонкі, шчымы, які прымушае задумацца над сэнсам жыцця.

С. Валодзька нарадзіўся 65 гадоў таму ў невяліччай вёсцы Падольцы. З гэтай нагоды супрацоўніца Падольскай сельскай бібліятэкі Вера Малахвей правяла ў бібліятэцы, а пасля і ў школе, мерапрыемства «І з Радзімай ніткачка век не абрываецца». Імпрэза была насычаная добрымі вершамі, магутнай ракою лілася ў гэты дзень паэзія і кранала душы ўсіх прысутных. Асабліва ўвага была нададзена біяграфіі пісьменніка, а вучні мясцовай школы ўважліва слухалі апавед, уключаліся ў гутарку і абмеркаванне. У бібліятэцы падрыхтавалі кніжную паліцу «Заўжды бярог я ў сэрцы мару...».

Не абмінулі больш славутага земляка і ў Астравецкай раённай бібліятэцы. Яе супрацоўнікі наведалі гарадскую гімназію № 1 і падрыхтавалі для вучняў старэйшых класаў творчы вечар «Паэт з беларускай душой», дзе дэманстравалася аднайменная выстава. Узнесла гучалі вершы аўтара. Дэкламацыя суправаджалася дэманстрацыйнай слайдаў з краявідамі куткоў нашай мясцовасці. Звярнуліся і да біяграфіі творцы, бо вельмі важна, каб моладзь ведала і памятала пісьменнікаў-землякоў.

Лічыцца, што мэта любой творчасці – ускалыхнуць чалавечыя сэрцы, прымусіць перагледзець уласнае жыццё, стаць бліжэй да вытокаў, сваіх і Радзімы. І творчасць С. Валодзькі менавіта такая.

Вольга ЗАЯЧКОўСКАЯ,
бібліятэкар Астравецкай раённай бібліятэкі

Як продкі рабілі

У Карэліцкім раённым краязнаўчым музеі прайшлі інтэрактыўныя музейныя заняткі «Прадметы сялянскага побыту». Вучні Райцаўскай школы даведаліся шмат новага пра сялянскі побыт XIX – пачатку XX стагоддзя. Дзеці навучыліся з дапамогай вілак ставіць у печ гаршчок, гладзіць бялізну з дапамогай драўлянага праса, малоць збожжа ў жорнах. Заняткі завяршыліся праглядам відэароліка аб уладкаванні сялянскай хаты.

Дзмітрый АРЦУХ

Казачнае падарожжа

Казкі – дзіўны свет, які захапляе і дарослых, і дзяцей. Пра гэта дакладна ведае супрацоўніца сельскай бібліятэкі аграа-

радка Міхалішкі Вольга Багдановіч.

У сярэдзіне лістапада яна наведвала школу і разам з малодшымі школь-

нікамі адправілася ў казачнае падарожжа «По книжным строчкам за волшебным клубочком». Дзяўчынкі і хлопчыкі перамяшчаліся з казкі ў казку, вандравалі з любімымі героямі, суперажывалі, вырашалі складаныя пытанні. Потым бібліятэкар пранаваладывала выхаванцам займальную віктарыну, дзе было шмат цікавых заданняў. Вучні актыўна ўдзельнічалі ў гульнях і конкурсах. Але асабліва спадабаліся ім загадкі і рэбусы.

Мерапрыемства дало магчымасць дзецям прагадаць любімыя казкі, пагуляць, а галоўнае – яшчэ больш пасябраваць.

Вольга ЗАЯЧКОЎСКАЯ,
бібліятэкар Астравецкай
раённай бібліятэкі

На тым тыдні...

Ратуюцца спадчынай

✓ З 15 лістапада ў мемарыяльна-выставачнай зале І.Х. Каладзева і гісторыі вайны 1812 года ў Барысаўскай цэнтральнай раённай бібліятэцы працуе выстава ваеннай мініяцюры «Эпоха Напалеонаўскіх войнаў». 156 фігурак і сюжэтных кампазіцыяў належаць майстру мастацкага роспісу і калекцыянеру Сяргею Глазко.

Экспазіцыя прымеркаваная да пераправы войскаў Напалеона праз Бярэзіну, што адбылася непадалёк вёсак Студзёнка і Брылі больш за 200 гадоў таму. Расійская армія спрабавала абкружыць аб'ект, належаўшы за час адступлення французскай войскі і знішчыць іх. У лістападаўскія халодныя напалеонаўскія пантанёры ахвяравалі сабой, каб навесіць два масты праз Бярэзіну. Амаль усе гэтыя людзі памерлі ад пераахладжэння. Але армія Напалеона змагла пазбегнуць канчатковага разгрому. Гэты падзеі сталі настолькі знакавымі, што ў французскай мове з'явілася новае слова – «berezhina» – са значэннем «крах усіх надзей».

✓ У Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі 17 лістапада прэзентавалі зборнік

«Акрыленыя родным словам». Ён выйшаў у свет у выдавецкім доме «Звязда» да 145-годдзя Алаізы Пашкевіч (Цёткі) і 150-годдзя Ларысы Косач-Квіткі (Лесі Украінкі). Пад адной вокладкай сабраныя вершы Цёткі ў перакладзе на ўкраінскую мову і вершы Лесі Украінкі ў перакладзе на беларускую, а таксама біяграфічныя матэрыялы пра дзвюх вялікіх і таленавітых жанчын і, канечне, багата фотаздымкаў.

Паралельна ў бібліятэцы праходзіць аднайменная выстава, дзе можна азнаёміцца як з самымі раннімі выданнямі твораў паэтак, так і з сучаснымі перавыданнямі з фанду ЦНБ НАН Беларусі, з перакладамі твораў Цёткі і Лесі Украінкі на іншыя мовы, з даследаваннямі іх творчасці.

✓ У Беларускай дзяржаўнай філармоніі 17 лістапада адбыўся канцэрт-прэзентацыя кнігі музыказнаўцы Вольгі Брылон «Беларуская эстрада. Настальгічны дывертысмент. Гісторыя эстрады Беларускай дзяржаўнай філармоніі. 1930 – 1980-я гады». Кніга прысвечаная канферансье, спевакам, танцоўшчыкам, акрабатам, артыстам арыгінальнага жанру і вакальна-інструментальным ансамблям беларускай эстрады, у

тым ліку несправядліва забытым імёнамі. Таксама падрабязна расказваецца пра зараджэнне і станаўленне Белдзяржфілармоніі ў перадавыя гады. Выданне дапаўняюць сотні фотаздымкаў і архіўных дакументаў.

На тэматычнай экспазіцыі ў фая можна было пабачыць арыгінальныя афішы 1950 – 1980-х гадоў, сцэнічныя касцюмы ансамбля «Песняры» 1980-х, рэтрамікрафон фірмы «Актава» (1972 год) на аўтэнтычнай стойцы.

✓ Круглы стол ««Сцежкамі...» Міхася Зарэцкага» прайшоў 18 лістапада ў прэс-цэнтры Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. 20 лістапада – 120 гадоў з дня нараджэння гэтага пісьменніка, крытыка і перакладчыка, расстралянага ў чорную ноч у Курапатах. Мерапрыемства транслявалася ў прамым эфіры на YouTube-канале бібліятэкі і даступнае ў запісе. Удзельнічалі даследчыкі літаратуры, прадстаўнікі архіваў і музеяў, бібліятэк і выдавецтваў. Творы Міхася Зарэцкага (Касянкава) заўсёды карысталіся вялікім попытам чытачоў. Вядомыя факты, калі яго кнігі выносілі з бібліятэк, выкрадалі з шафаў, вырываў найбольш цікавыя старонкі.

Напярэдадні ў НББ адкрыліся дзве кніжныя выставы. «Небахісл паэзіі Алеся Каско» прысвечаная 70-годдзю з дня нараджэння паэта і драматурга, які шмат разважаў пра сэнсжыцця, штодзённасць і вечнасць. «Паэзіі святло зямное» прымеркаваная да 90-годдзя беларускага паэта, драматурга, публіцыста, крытыка, перакладчыка Анатоля Вяцінскага.

✓ У Музеі гісторыі беларускага кіно 19 лістапада распачалася выстава «Віктар Тураў. Подых жыцця», арганізаваная да 85-годдзя з дня нараджэння беларускага кінарэжысёра, народнага артыста СССР і БССР. На ёй прадстаўлены эскізы дэкарацыяў і касцюмаў мастакоў-пастаноўшчыкаў Яўгена Ганкіна, Яўгена Ігнацьева, Аліма Мацвейчука, кінаплакаты, фота са здымачных пляцовак, кадры з фільмаў, узоры рэквізіту да іх, а таксама

інсталяцыі па матывах дэбютнай карціны рэжысёра «Цераз могілкі», якая ўвайшла ў лік ста лепшых фільмаў пра Другую сусветную вайну па версіі ЮНЕСКА. Дапаўняе выставу жывапісны партрэт рэжысёра, створаны Аляксеем Кузьмічым, а таксама відэа-каляж з фрагментаў дакументальных фільмаў-партрэтаў і рэкламных фільмаў пра яго працы, якія аднаўляюць атмосферу здымачнай пляцоўкі.

Таксама ў дні працы XXVIII Мінскага міжнароднага кінафестывалю «Лістапад» (сёлета праводзіцца дырэкцыйнай кінастудыі «Беларусьфільм») у кіна-залы музея прайдзе рэтрансляцыя лепшых фільмаў В. Турава. Гэта сёння адзіная магчымасць пабачыць іх на вялікім экране.

✓ Паспрабаваць «прачытаць» тканья пасланні нашых продкаў на выставе «І тчэ, забыўшыся, рука...» з 19 лістапада запрашае Любанскі музей народнай славы. Экспануюцца старыя тканья і вышытыя пасцілкі, ручнікі, абрусі, арнамент на якіх сімвалічнай мовай раскрывае духоўны свет нашых продкаў, расказвае пра іх светаўяўленні, жыццёвыя каштоўнасці, надзеі і памкненні.

✓ Мінскі абласны краязнаўчы музей у Маладзечне працягвае серыю персанальных выставаў «Ганарымся нашымі землякамі». З 19 лістапада можна даведацца пра Аляксандра Мазаніка, якому сёлета 26 лістапада спаўняецца 100 гадоў з дня нараджэння (у гэты дзень адбудзецца вечар памяці). Ён прайшоў Вялікую Айчынную вайну з першага да апошняга дня, быў таленавітым педагогам, працуючы ў спецшколе-інтэрнаце, палітэхнікуме, узначальваючы вятчэрнюю школу, атрымаў ганаровыя званні выдатніка асветы БССР і СССР. Пазней узначальваў раённы аддзел Беларускага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры. Менавіта дзякуючы яму быў арганізаваны мемарыяльны комплекс «Шталаг 342» у памяць ахвяраў фашысцкага канцлагера на паўночным усходзе Маладзечна.

Бірыскаўская бібліятэка імя І.Х.Каладзева

Скарыстаная інфармацыя Барысаўскай цэнтральнай раённай бібліятэкі, Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі, Беларускай дзяржаўнай філармоніі, Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, Музея гісторыі беларускага кіно, Любанскага музея народнай славы, Мінскага абласнога краязнаўчага музея.

Выданні краязнаўцаў краіны

Унікальны слоўнік

У мінскую кнігарню «Акадэмна» паступіла выданне «Беларускі этнаграфічны тлумачальны слоўнік» / Сымон Барыс. – Мінск: Зміцер Колас, 2021. – 218 с.

Кніга надрукаваная невялікім накладам – усяго 30 асобнікаў і выйшла ў прыватнай друкарні на ўласныя грошы аўтара. Рэцэнзентам выдання выступіў доктар гістарычных навук, прафесар, дырэктар Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лакотка.

Слоўнік складзены вядомым даследчыкам Сымонам Барысам на аснове сабраных ім дыялектных запісаў пад час працы ў Беларускім дзяр-

жаўным музеі народнай архітэктуры і побыту, вывучэння жыцця сялянў XIX і XX стагоддзяў, этнаграфічных кніг і тлумачальных слоўнікаў.

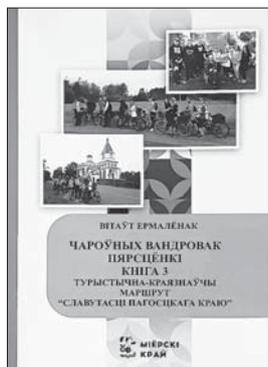
Для сучаснікаў, асабліва гараджанаў, шмат словаў з гэтага выдання зусім незразумелыя. Дзеля гэтага ў кнізе пасля дыялектнага слова ў дужках курсівам пазначаны рускі адпаведнік паняцця. Некаторыя тэрміны матэрыяльнай і духоўнай культуры беларусаў праілюстраваныя фотааздымкамі або малюнкамі. Слоўнік (а ў ім каля 3600 паняццяў) будзе вельмі карысны супрацоўнікам музеяў, навукоўцам, настаўнікам і ўсім неабякавым да роднай спадчыны людзям.

С. СТРУМЕНСКИ

Восень – час ураджаю і ў краязнаўцаў

Для кіраўніка, каманды і сяброў Музейнага аб'яднання Мёрскай сярэдняй школы № 3 імя Я.А. Томкі 2021-ы год быў насычаны стараннай працай, цікавымі здабыткамі, новым становачым вопытам і падзеямі. Паспяхова была рэалізаваная ініцыятыва «Моладзевая інтэрактыўная культурна-гістарычная пляцоўка “Спадчына Мёрскага краю”» ў межах праекта «Разам для грамады і прыроды: умацаванне працэсу развіцця ў Мёрскім раёне праз супрацоўніцтва мясцовай улады і грамадзянскай супольнасці» пры фінансавай падтрымцы Еўрапейскага саюза.

Вядома, што традыцыйна сабраны ўраджаі-плён аглядаюць восеньскім часам, зазираюць у засекі і цапашца добрым вокам з жывога золата – рассыпістай плыні жыта, якое зноў трапіць у раллю і ўзрасце, даўшы людзям большы набытак, чым яны мелі перад тым. Даўжыцца гэта не толькі гаспадаркі, але і многіх іншых бакоў жыцця, у тым ліку – і вынікаў працы, пакладзенай у межах года на раллі гісторыі і краязнаўства і асветы. «Ураджай» падзеяў і сустрэч, памножаны на штодзённыя намаганні і адданасць справе гісторыі і любові да роднага краю, сабраны ў выніку рэалізацыі ініцыятывы «Моладзевая інтэрактыўная культурна-гістарычная пляцоўка “Спадчына Мёрскага краю”» вельмі разнастайны. «Сеяць» і «жаць» камандзе ініцыятывы дапамагалі спецыялісты-эксперты, неабякавыя сябры, вучні школ Мёрскага раёна.

Можна прывесці багата цікавых прыкладаў, удалых і прафесійных спосабаў рашэння пастаўленых

задач у рэалізацыі супольнай мэты, вартых пераймання, зазірнуць у падрыхтоўчыя і выніковыя этапы, даць пэўныя парадкі з атрыманага досведу. Аднак гэта вельмі аб'ёмны матэрыял, які патрабуе асобнага аналізу і рознабаковага асвятлення яго граняў. Тут жа хочацца звярнуцца да аднаго з аспектаў, а менавіта – да матэрыяльных вынікаў адлюстравання нематэрыяльнага (духоўных здабыткаў, пошукаў, слова), адбіткаў вопыту вызначэння, праходжання і насычэння прыродным і гістарычным зместам турыстычна-краязнаўчых шляхоў у друку, кніжнай спадчыне.

З мэтай раскрыцця гэтага аспекту трэба звярнуцца да турыстычна-краязнаўчай серыі кніг «Чароўных вандровак пярсцёнка», запачаткаванай кіраўніком Музейнага аб'яднання мёрскай СШ № 3 і гісторыка-краязнаўца гуртка «Арганаўты мінулага», вядомым краязнаўцам Вітольдам (Вітаўтам) Ермалёнкам. У першай кнізе гэтай серыі былі падрабязна падазены два маршруты: «Малы залаты пярсцёнак Мёршчыны» і «Бронзавы пярсцёнак Мёршчыны». У другой – «Дзісенскі пярсцёнак». А тут ужо

прышла чарга і трэцяй кнігі ў залатой серыі турыстычных колаў-«пярсцёнкаў» – «Славутасці Пагосцкага краю». Першыя два выданні – ужо вядомыя, а вось трэцяе – яшчэ зусім «свежачок», бо толькі што выйшла з друку, стаўшы апошнім залатым каласком у завяршэнні працы ў межах праекта «Разам для грамады і прыроды: умацаванне працэсу развіцця ў Мёрскім раёне праз супрацоўніцтва мясцовай улады і грамадзянскай супольнасці». Парадуем жа вока гэтым каласком, што ўпрыгожвае ўвесь сноп вартых здабыткаў, як каштоўны камень упрыгожвае карону.

Кніга мае мяккую вокладку, аформленую ў колерах лагатыпа названага вышэй праекта з выкарыстаннем на галоўных баку арыгінальных паходных фотаздымкаў. Выйшла яна ў выдавецтве «Каўчэг» (Мінск) накладам 300 асобнікаў, мае 138 старонак. Выданне багата аздоблена фотаздымкамі і ілюстрацыямі розных гадоў і стыляў, многія з якіх друкуюцца ўпершыню, змяшчае дакладна акрэслены маршрут з якасным суправаджэннем па мясцовых памятках гісторыі і ландшафта, са спісам крыніцаў і літаратуры, які ў сваіх асаблівых краязнаўчых вандроваках можа скарыстаць кожны.

Прыглядзем тут, для лепшага ўяўлення «геаграфіі» маршруту «Славутасці Пагосцкага краю», яго асноўныя кропкі: Мёры – Дубашынскі Двор – Клётаў Двор – Гарані – Чапукі – Махроўка – Кублішчына – Наўгароды – Вусаўцы – Белеўцы – Вострава – Стары Пагост – Юндзілова – Новы Пагост – Фролаўшчына – Ваўчкі – Мількі – Барадзі-

нічы – Ісакаўцы – Вісяты – Волкаўшчына – Леснае – Сабалеўшчына – Снегі – Навалака – Святая Вада – Лінкаўшчына – Янова – Камянполле – Мёры; агульнай працягласцю 95 км. Былым і цяперашнім «арганаўтам», аматарам разнастайнасці адметных куточкаў нашай Айчыны лёгка ўявіць сабе па назвах, наколькі гэтыя месцы важныя і памятна для нас, ажывіць ва ўспамінах прыгажосць прыроды гэтых мясцінаў, адчуць подых вясюлі, што прамінулі, але для нас беспследна не зніклі.

Арыгінальнасць выдання можна вызначыць рознымі крытэрыямі, сярод якіх варта назваць і адлюстраванне на фота і ілюстрацыях тых помнікаў гісторыі, якіх ужо няма, або якія былі пазней пашкоджаныя. Гэта, напрыклад, у Камянполлі драўляная капліца (пачатак XX ст.), цагляны будынак стайні (пачатак XX ст.), арыгінальная печ (пачатак XIX – пачатак XX ст.) і іншыя памятки лакальнай гісторыі.

«Славутасці Пагосцкага краю» ў першую чаргу могуць паслужыць землякам, якія захочуць спасцігнуць таямніцы свайго краю, кіраўнікам турыстычных груп і настаўнікам, якія скарыстаюць арыгінальныя матэрыялы ў адукацыйна-рэкрэацыйнай практыцы для дарослых і дзяцей, краязнаўцам, для якіх, сярод іншага, гэта кніга можа стаць прыкладам-маяком у стварэнні працы падобнага кшталту, студэнтам ВНУ, ПТВ, ПТК і вучням школ, якія цікавяцца лакальнай гісторыяй і турыстычнай справай. Дыяпазон прадстаўленых здабыткаў вельмі шырокі, таму кожны можа знайсці ў ім нешта сваё.

Ігар КАНДРАТОВІЧ

Талака за гістарычнае і культурнае адзінства

Турыстычная карта Магілёўшчыны

(Заканчэне.
Пачатак у № 43)

У гады Вялікай Айчыннай вайны тэрыторыя заказніка была адным з цэнтраў партызанскага руху ў Беларусі. Тут базавуся Магілёўскі падпольны абкам партыі Беларусі, штаб ваенна-аператыўнай групы партызанскіх злучэнняў. У вёсцы Усакіна створаны мемарыяльны комплекс, сёлета адкрыты пасля маштабнай рэканструкцыі.

Магілёўская вобласць – яркі культурны рэгіён краіны. Менавіта ў Магілёве ў 1888 годзе з’явіўся першы на беларускіх землях драматычны тэатр – адзін з лепшых у Еўропе па акустыцы, у якім выступалі Вера Камісаржэўская, Фёдар Шаляпін і Сяргей Рахманінаў.

У Краснаполлі дзейнічае найстарэйшы аматарскі тэатр Беларусі, арганізаваны ў далёкім 1918 годзе. Заснавальнікамі і першымі актэрамі тэатра былі беларускія пісьменнікі Васіль і Андрэй Шашалевічы і народны мастак БССР Аляксандр Грубэ. У 1962 годзе калектыву прысвоена званне «Народны». З 1993 года ў Краснаполлі раз на два гады праводзіцца міжрэгіянальны фестываль-свята аматарскіх тэатраў «Тэатральныя вечарыны».

Раздзел «Традыцыі» дае магчымасць пазнаёміцца з унікальнымі традыцыямі і абрадамі краю, з майстрамі дэкаратыўна-ўжытковай творчасці, з шэдэўрамі вуснай і нематэрыяльнай культурнай спадчыны, якімі славяцца менавіта Магілёўшчына.

У вёсцы Стары Дзедзін Клімавіцкага раёна бытуе традыцыя «Закліканне дажджу». Гэта адзін з нешматлікіх абрадаў, якія захаваліся ў жывым бытванні са старажытных часоў да нашага часу. Абрад зазывання дажджу ў засушлівы перыяд не мае канкрэтнай даты правядзення, таму што праводзіцца толькі тады, калі на палях гіне ўраджай.

Раздзел «Традыцыі» дае магчымасць пазнаёміцца з унікальнымі традыцыямі і абрадамі краю, з майстрамі дэкаратыўна-ўжытковай творчасці, з шэдэўрамі вуснай і нематэрыяльнай культурнай спадчыны, якімі славяцца менавіта Магілёўшчына.

У вёсцы Стары Дзедзін Клімавіцкага раёна бытуе традыцыя «Закліканне дажджу». Гэта адзін з нешматлікіх абрадаў, якія захаваліся ў жывым бытванні са старажытных часоў да нашага часу. Абрад зазывання дажджу ў засушлівы перыяд не мае канкрэтнай даты правядзення, таму што праводзіцца толькі тады, калі на палях гіне ўраджай.

Абрад «Закліканне дажджу»

Жанчыны дамаўляліся «пераараць» раку. Яны бралі плуг, пугу і збіраліся каля ракі. Прачытаўшы малітву «Ойча наш», хрысцілі і казалі: «Дай, Госпадзі, дапамажы, Госпадзі, прынясі нам хмары, арасі зямельку, напаі травы, поле, лясы, дай жыцця нашай зямельцы, каб дабрадзатным урадзіла і ўсіх накарміла...», і «пераворвалі» раку. Мясцовыя жыхары верылі, што ў аснове такіх абрадавых магічных дзеянняў знаходзіцца ахоўная магія ад засухі.

Працягам працы з інфармацыйных рэсурсаў «Турыстычная карта Магілёўшчыны» стала стварэнне цыкла рэкламных відэаролікаў «Турыстычныя маршруты Магілёўшчыны»: «Храм Казанскай іконы Божай Маці ў Баркалабаве», «Замкавая гара – гарадзішча ў Мсціславе»,

«Покутые – земля шаповалов», «Кричевский конёк», «Мемориал мужества и героизма в Сычково», «Александрия собирает друзей», «Борки: место памяти и скорби». Ролікі размешчаны на YouTube-канале бібліятэкі.

Захаванне культурных традыцый, выхаванне любові да свайго роднага кутка – справа агульная. Магілёўская абласная бібліятэка, валодаючы багатымі краязнаўчымі дакументамі, стварае сучасныя інфармацыйныя рэсурсы і выступае ў якасці паўнаўраўнавага партнёра ў справе захавання і папулярызавання культурных традыцый рэгіёну, развіцця культурна-спазнавальнага турызму.

Галіна ДЗЯТЛАВА,
галоўны бібліятэкар
Магілёўскай абласной бібліятэкі

«Тэатральныя вечарыны»

Школьнае краяўзнаўства

Ці можна прачнуцца паэтам, або Загадка Браніслава Ермашкевіча

Паэты, народжаныя Мядоччынай

Мядоччына – паўночна-заходняя частка Барысаўшчыны. У кнізе «Традыцыйнае вяселле Мядоцкага краю» аўтарства М. Козенкі і А. Абрамовіч адзначана: «Мядоцкі край – даволі вялікі рэгіён у Барысаўскім раёне... Яго ўтвараюць каля дваццаці вёсак і вёсчак, што здаўна групуюцца вакол свайго цэнтру – вёскі Мётча, якая складаецца з дзвюх частак: Старой і Новай Мётчы». Даследаванні мясцовых краязнаўцаў выяўляюць высокую духоўнасць, працавітасць тутэйшых людзей, іх мастацкую адоранасць і вернасць традыцыям продкаў. Усе гэтыя якасці шчыра і плённа перадаюцца ад дарослых дзецям у сем'ях, у садку, у школе.

З шэрагу школ, што здаўна існавалі ў нашым краі (а гэта Селіцкая пачатковая, Унтальнянская, Дроздзінская, Негнавіцкая, Леваноўская васьмігодкі), на сёння засталася толькі Мётчанская, заснаваная ў 1884 годзе, адметная ў многіх накірунках сваёй адукацыйнай дзейнасці.

Адзін з накірункаў такой дзейнасці – існаванне літаратурнага асяроддзя і выхаванне людзей, здольных да літаратурнай творчасці. У школьным музеі «Літаратурны космас Мётчы», заснаваным больш за трыццаць гадоў таму, захоўваецца гісторыя ўзаемадзеяння нашай установы з літаратурнай элітай Беларусі, гісторыя сяброўства з Нілам Гілевічам, Рыгорам Барадуліным, Анатолем Вярцінскім, Алегам Лойкам і іншымі выдатнымі майстрамі слова. Тут захоўваюцца кнігі з іх аўтографамі, якія маглі зрабіць гонар нават сталічным музеям; знаходзяцца кнігі, прысвечаныя Мядоцкаму краю і яго людзям; беражліва збіраюцца першыя вершы мядоцкіх дзетак і зборнікі вершаў сталых паэтаў, якіх угадвала Мядоцкая школа. Стваральнік і захавальнік гэтага музея, выдатнік адукацыі Рэспублікі Беларусь Уладзімір Піліпавіч Лайкоў не толькі арганізуе сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі, але і сам піша, і далучае цяперашніх вучняў да паэтычнага слова.

У музеі можна знайсці вершы былых вучняў Раісы Зарэмба, Мікалая Грозава, Алеся Нінько, Янкі Лайкова – прызнанага беларускага паэта і публіцыста.

Браніслаў Ермашкевіч

Мётча дала імпульс і для дзівоснага, загадкавага нараджэння паэта, чый шлях не падобны ні на які іншы, паэта, дзяцінства якога прайшло на ўлонні мядоцкай прыроды і душа якога змалку наталася жывой народнай гаворкай, прарастала карэннем беларускасці, – Браніслава Ермашкевіча.

Феномен паэтычнага таленту

Сам Браніслаў Ермашкевіч і сёння не перастае здзіўляцца нечаканаму з'яўленню ў сабе жадання і магчымасці гаварыць паэтычнай мовай. Ён выражае гэта фразай: «Калі мне стукнула шэсцьдзесят, я аднойчы прачнуўся паэтам». Магчыма, гэта і не такая ўжо рэдкасць, калі сталы чалавек раптам захава пісаць і піша вершы. Але ёсць дзве галоўныя акалічнасці, якія даюць нам права ў дачыненні да асобы нашага паэта ўжыць вызначэнне «загадка Браніслава Ермашкевіча».

Па-першае, нават у сваім сённяшнім васьмідзесяцігадовым узросце гэты чалавек захаваў статнасць юнака, інтэлект настаўніка і манеры рыцара. Сустрэкаючыся з вучнямі ў спецыяльнай Мётчанскай школы, расказваючы пра свой нялёгкі прафесійны шлях вайскоўца цягам каля трыццаці лепшых гадоў жыцця, Б. Ермашкевіч падкрэслівае, што на службе аб'ездзіў паўсвету. Можна толькі здзіўляцца: як у такіх умовах выпсеўся ў душы яго той парастак дабрны, увагі да чалавек, любові да роднай зямлі, які захацеў у сталым узросце раптам вырасці ў прыгожае паэтычнае дрэва?

Па-другое, Б. Ермашкевіч, «прачнуўшыся паэтам», загаварыў на матчынай беларускай мове!

*Аздабляю душу
Светлай хваляй,
што родзіць сады,
І бязор чарадой,
Што пайсталі ля самых дарог...
З Богам быў я заўжды,
Ён мяне навучыў гаварыць
Мовай-маці як след,
Ад славы-нематы абярог.*

Як здолеў былі вайсковы афіцэр, яшчэ ў юнацтве адарваны ад роднай зямлі, ад мовы, ад беларускамоўнай стыхіі, напоўніцу палыбніца ў плынь роднага слова? Выдаць зборнікі вершаў «Надзёнае» (2001), «Навучанне зямлёй» (2004), «Зямлі маёй нераўнавага» (2007), «Абярэг» (2012) і іншыя кнігі? Стаць членам Саюза пісьменнікаў Беларусі?

Дык што ёсць «загадка» Б. Ермашкевіча? Збег акалічнасцяў ці вышэйшая заканамернасць? Гэта і належыць нам зразумець.

Мэты нашага даследавання – выяўленне і раскрыццё мастацкага ўзроўню вершаў Б. Ермашкевіча, народжаных талентам паэта і яго імкненнем да творчасці, даследаванне жанрава-тэматычнай разнастайнасці яго паэзіі і мастацка-вобразнага багацця паэтычнай мовы.

Мэта нашай працы – даследаваць і выявіць асаблівасці паэтычнага светапогляду і прыёмы яго адлюстравання ў паэзіі Б. Ермашкевіча – вайскоўца, які «аднойчы прачнуўся паэтам».

Любоўю да жыцця натхнёны

Браніслаў Іосіфавіч нарадзіўся 16 жніўня 1937 года на хутары Зялёнка Бярэзінскага раёна (у нашай Мётчанскай акрузе таксама быў хутар Зялёнка, які затым у выніку аб'яднання хутароў стаў вёскай Зялёная Дубрава [па-беларуску, вядома, Дуброва, але вось такі вынік русіфікатарскай моўнай палітыкі. – «КГ»]. Гэтая акалічнасць паўплывала на тое, што ў біяграфічных звестках пра паэта часам адбываецца замена назваў раёнаў).

Паэзіяй, успамінаючы незабыўныя малюнкі прыроды, сярод якіх гадаваўся і рос, Браніслаў Іосіфавіч напіша:

*Маленства мною не забыта:
У ціхай звілістай рацэ
Ёсць памяці маёй адбітак
З дрыжачай вудай у руцэ.
І маладоць – другі здабытак –
Там патанула дзесь мая...*

*Не засталася і адбітку.
Рака, ты ўспомні: гэта я...*

Бронік, як і ўсе тагачасныя дзеці, школу жыцця пачынаў са стратаў, магчыма, пагэтам у далейшым так даражыў жыццёвымі набыткамі. Родную хату на самым пачатку вайны спалілі немцы, яго маці разам з маленькай сястрычкай Ядвісяй давялося ўсю вайну перабівацца па чужых хатах. У сорок другім Ядвіся памерла. А ў сорок чацвёртым загінуў на фронце бацька...

Пасля вайны, у 1949 годзе, пераехалі яны з маці ў Барысаўскі раён, у вёску Мётча, дзе хлопчык і вучыўся, і працаваў адначасова. У 1956 годзе скончыў Мётчанскую васьмігодку і адразу быў прызваны ў армію, адкуль і пачаўся ганаровы і нялёгкі шлях вайскоўца. Пасля вучобы ў Чарнавецкім ваенным вучылішчы і Усесаюзным юрыдычным вочным інстытуце на працягу дваццаці шасці гадоў служыў у войсках асобага прызначэння, далёка ад Беларусі: у Карэліі і Казахстане, на Далёкім Усходзе і на Чукотцы, у Маскве, у Адэсе, у Штатліджане, у Германіі...

Шчаслівы ў працы і ў жыцці чалавек, Браніслаў Іосіфавіч спазнаў і шчасце вялікага і вернага каханья. Яшчэ ў Мётчы ў іх з маці сям'ю вярнулася... Ядвіся – жонка Ядвіга Станіславаўна Палонік, з якой прайшоў ён усе цяжкасці і нягоды вайсковага лёсу, казармы і часовыя кватэры, дзе нараджаліся, раслі і вучыліся іх дочки...

Службу Браніслаў Іосіфавіч закончыў у званні маёра, а затым на працягу дваццаці двух гадоў працаваў выкладчыкам дапрызыўнай падрыхтоўкі ў Цутрышкаўскай школе, што на Гродзеншчыне.

Зараз Б. Ермашкевіч і яго сям'я жывуць у Гродне, якому паэт прызнаецца ў любові і адданасці: «Бачыў многа куткоў жыватворнай зямлі, каранямі ж прырос да Гародні...».

*Вікторыя КАНДРАТАВА,
вучанка 9 класа
Мётчанскага
дзіцячага сада – сярэдняй школы
Барысаўскага раёна
Крайнік: Антаніна АБРАМОВІЧ,
настаўніца беларускай мовы
і літаратуры*

(Друкуецца з невялікімі скарачэннямі)

*(Заканчэнне
ў наступным нумары)*

Этымалогія мянушак маёй мясцовасці

3 гісторыі вывучэння паходжання мянушак

У нашым мовазнаўстве, у тым ліку ў краязнаўстве, вельмі рэдка звяртаюцца да такога пытання, як тлумачэнне паходжання мянушак жыхароў той ці іншай мясцовасці. Беларускаю анамастычнаю школу заснаваў акадэмік М. Бірыла. Даследчыкі засяроджваюць увагу на сукупнасці тых ці іншых класаў уласных імёнаў, утвораных ад мянушак, у межах пэўных тэрыторый (рэспублікі, вобласці, басейна ракі і інш.), а таксама на асобных тыпах уласных імёнаў, вылучаных на аснове агульнасці словаўтваральнай або семантычнай прыкметы. Так, у працах «Беларуская антрапанімія» М. Бірылы, «Антрапанімія Гродзеншчыны і Брэстчыны XIV – XVIII стст.» Г. Усціновіч выствяляе паходжанне старажытных і сучасных беларускіх асабовых імёнаў, імёнаў па бацьку і прозвішчаў, і, толькі адзінкава, мянушак.

Паходжаннем мянушак Зэльвеншчыны свядома і сістэмна яшчэ ніхто з навукоўцаў не займаўся.

3 гісторыі ўзнікнення мянушак

Я часта задавала сабе пытанне: «Чаму і калі ўзніклі мянушкі?» Адказ знайшла ў кнізе прафесара Аляксандра Каменскага «Паходжанне мянушак». Аказваецца, адна з прычынаў узнікнення – недастатковая колькасць імёнаў, якая не магла задавальняць патрэбы грамадства, бо гэта прыводзіла да частага паўтарэння аднаго і таго ж імені. Каб унікнуць гэтай нязручнасці і мець магчымасць дакладна вылучаць або характарызаваць асобу, узнікла неабходнасць у дадатковых сродках яе абазначэння. Такім чынам, імёны – гэта, першапачаткова, тыя ж мянушкі, якія былі некалі зафіксаваныя ў афіцыйных дакументах і, замацаваўшыся за пэўным родам, пачалі перадавацца ад бацькі да сына як радавое імя. Калі ж з'явіліся прозвішчы і былі ўзаконеныя, мянушкі ўсё роўна працягвалі ўжывацца.

Мянушкі ў Беларусі, у тым ліку і ў нашай мясцовасці, узніклі даўно і захаваліся да сёння. З пачатку XVI стагоддзя з'явіліся (па запісах у касцельнай кнізе) прозвішчы і былі замацаваныя толькі за тытулаванымі асобамі. А юрыдычна замацаванымі для сялянства яны сталі толькі ў канцы XVIII – пачатку XIX стагоддзяў. Мянушкі былі асновай прозвішчаў, нярэдка яны характарызавалі асобу паводле пэўных адзнакаў, прыметаў, уласцівасцяў, іх падабенства да вядомых прадметаў ці жывёлаў. Мянушкі набывалі афіцыйны статус і сталі перадавацца па спадчыне. Некаторыя былі мянушкі і цяпер па вымаўленні і графічнай форме супадаюць з прозвішчамі. Яшчэ мянушкі называюць прыдумкамі, г.зн тое імя, якое замацавалася за гаспадаром, гаспадыняй дома, членамі іх сям'і. Цікава? Хіба ж не!?

Мянушкі, паходжанне якіх звязана з дзейнасцю чалавека

У мянушках, як і ў прозвішчах, дапытлівы розум можна знайсці адбіткі самой гісторыі, шматлікіх зменаў, якія адбываюцца ў грамадстве. Асаблівасці мясцовай гаворкі, побыту, сацыяльнымі і псіхалагічнымі адметнасцямі жыхароў той ці іншай мясцовасці, іх гумар і дасціпнасць, – усё гэта прысутнічае ў тых неафіцыйных імёнах.

Яшчэ з маленства ў дзіцяці з мянушкі суседа – Амерыканец, ламала галаву, спрабуючы разгадаць гэтую загадку. Варыянты было вельмі мно-

га. Аказалася ўсё зусім проста. У гады Першай сусветнай вайны бацька гэтага дзядулі трапіў у ЗША, там прабыў многа гадоў, а дамоў вярнуўся з заробкам у выглядзе кавалачкаў золата, якое ў яго забралі ўлады. Засталася толькі мянушка на некалькі пакаленняў: у нашай вёсцы іх ужо чатыры.

Вельмі вядомымі сталі «другія імёны» Рыбачок і Шчупак. Гэта таксама ўжо трэцяе пакаленне прадстаўнікоў. Іх носьбіты былі такімі удалымі рыбакамі, што самі сабе ў дзяцінстве і далі мянушку: «я вельмі удалы рыбацок...», «Як схаплю рыбіну, як той шчупак». Пры гэтым і асобы жаночага полу таксама называліся Рыбачыха і Шчупачыха.

Ад віду дзейнасці ўтварыліся мянушкі Пісар і Хлебнік, Балон. Ужо некалькі стагоддзяў «імя» Пісар мае даволі шырокі ўжытак. Калісьці пры пану Зураве служыў пакаёўцам хлопчык, якога пані навучыў пісаць. Потым юнак зарабіў сабе на хлеб тым, што пісаў пісьмы на фронт, заявы ў суд. Так і атрымаў замест Францішак «другое імя» Пісар. Дзіўна, што прозвішчы Яскевіч, Трацяк, Жамойцін, а мянушка адна і тая. Але здарэцца часта і так: у адной і той жа вёсцы жыве некалькі сем'яў з аднолькавым прозвішчам. Нярэдка можна назіраць, што нават назва вёскі ўтвораная ад прозвішча большасці яго жыхароў. Несумненна, што сем'і тыя пайшлі калісьці ад аднаго агульнага караня, але з цягам часу роднасныя сувязі страціліся, і людзі-цэзі па прозвішчы перасталі лічыць сябе сваякмі. Але нават калі тыя і прытрымліваліся сваяцтва, то каб пазбегнуць блытаніны і больш канкрэтызаваць сваю прыналежнасць да таго ці іншага «клана», ужывалі мянушкі-прыдумкі. У Князеве, да прыкладу, усе, хто меў прозвішча Вялічка, адрозніваліся наступным чынам: адных называлі Агароднікі (займаліся агароднічай), другіх Жыды (ад надзвычайнай сквапнасці), трэціх Альбінкавы (ад імя Альбін), іншых – Ясыковія гэтакай далей.

Вядома, няцяжка прыйсці да высновы, што той, хто доўгі час развозіў хлеб па крамах (каля сарака гадоў) – Хлебнік, а не Кароль, хоць прозвішча Каралевіч. Дык Балон – гэта той, хто развозіў на машыне газавыя балоны.

Жыў у нашай вёсцы мужчына з альтэрнатыўным чалавечым імем Лейка. Чаму так? Доўга ніхто не мог даць дакладнага адказу. Адна гісторыя такая. Яшчэ ў запольскія часы жанчына з гэтага роду, а былі яны з мясцовых беднякоў, працавала пакаёўкай і кухаркай у адной заможнай яўрэйскай сям'і. Тыя, акрамя грошай за працу, часам давалі ёй і ежу, якую яна прыносіла дадому. Дзеці з суседніх сем'яў, назіраючы за трапезай дамацядцаў жанчыны, з заіздрасцю казалі: «Куды гэтая ўся ежа ў іх дзенечца, як у лейку». З часам за гаспадаром дома і ўсімі членамі сям'і мянушка Лейкі так і замацавалася. Другая версія гучыць інакш. Калісьці ў прапэда гэтага чалавека была вялікая залежнасць ад гарэлкі. Колькі ён не выпіваў, усё было мала. Жонка толькі разводзіла рукамі: «Ну і лейка, цолае мора выпіў!» Так і дайшла мянушка да нашых часоў.

У Князеве і некалькіх яшчэ вёсках распаўсюджаны прыдумка Казак (прозвішчы Шастак, Кузьмін, Сідорка). Адна з самых верагодных версій расказана 86-гадовым Станіславам. «Мой прапрадзед апynuўся ў нашай вёсцы вельмі даўно, дакладна і не скажу калі. Прышлі яны з маці перад зімой і пасяліліся на ўскрайку вёскі ў старэнкай хатцы. Называлі сябе бе-

жанцамі, але ад каго і чаму ўцякалі – не ведаю. Потым хлапчук называў сябе казаком: быццам бацька яго быў казак. Так мы ўсе і сталі казакамі», – успамінаў старажылы.

Мянушкі, этымалогія якіх звязана з якасцямі ці ўласцівасцямі чалавека

Спачатку я думала, што большасць мянушак не нясе аніякай патрэбнай і цікавай інфармацыі і не з'яўляецца карыснай для гісторыі. Аказалася, што не заўсёды так. На сабе яны таксама могуць несці адбітак часу ці, хаця б, нейкую інфармацыю пра сваіх уладальнікаў. Калі ў імя дзіцяці бацькі ўкладаюць тое, што яны хацелі б у ім бачыць, то ў мянушцы часта адлюстроўваецца тое, што з дзіцяці выйшла.

Калі я пачула мянушку Хуценькі, нішто не перашкодзіла мне ўявіць знешні выгляд, фігуру чалавека, якога так празвалі. Бо празвалі яго, перш за ўсё, з-за хуткіх рухаў, дзевянняў, а магчыма, і гаворкі.

Спраўды, нярэдка чалавек атрымоўвае тую ці іншую мянушку па якой-небудзь адметнасці, якая вылучае яго з шэрагу іншых. Няхай гэта будзе нейкая асаблівасць знешняга выгляду, фізічны недахоп, прадмет адзення ці нешта іншае, што адрознівае чалавека ад іншых. Да прыкладу, Нямытым у нас называюць мужчыну са смуглым тварам. Калісьці ў школе аднакласнікі спыталі: «Чаму ты нямыты?» На што хлопчык хутка, не думаючы, выпаліў: «Проста ў мяне чорная морда». Так цяпер і клічуць: то Нямыты, то Чарнаморда.

Сам сабе даў мянушку, будучы хлапчуком гадоў пяці, і яшчэ адзін наш вясковец. У гады Вялікай Айчыннай вайны, пачуўшы, як немцы казалі: «Ты ешь Гут», падумаў, што гэта яго так называлі па-нямецку і потым заўсёды паўтараў: «Мяне завуць Гут». А імя яго было Пятрок. Потым замест Гут атрымалася Гуц, такі і памерў Гуцам, а дзядзька і ўнукаў ведаючы у ваколіцы як Гуцавых. Мянушка, атрыманая ў дзяцінстве, не толькі суправаджае чалавека ўсё жыццё, але і перадаецца яго нашчадкам.

Ёсць ў нас і жыхар, мянушка якога можа падацца смешнай, ды толькі атрымаў ён яе пасля аднаго трагічнага здарэння. Было гэта ў час вайны. Калі людзі з Князеве даведліся аб жудаснай трагедыі ў Шавулічах, аб спаленых гітлераўцамі ў аяврах, падыхаў сям'я ў збіралася вечарам за малітвай. Маліўся з бацькамі і трохгадовы Юзік, але замест словаў малітвы па-польску «мендзы невьястамі» ўпарта бубніў «немцы з хвастамі». Маці папраўляла яго неаднойчы, ды чамусьці хлопчык тлумачыў сам сабе, што ворагі – гэта немцы з хвастамі. А потым Юзік сам хваліўся, як ён ратаваўся пры дапамозе малітвы. І цяпер яшчэ жывуць сярод нас нашчадкі Немца з хвастамі.

Часта самі родзічы стваралі глебу для таго, каб акружаючыя надзялялі іх блізкіх той ці іншай мянушкай. Парынаўшы аднойчы сына з куляй: «Мой Болісь імчыць, як куля!»; маці нават не падазравала, што за ім на ўсё жыццё замацуецца тое параўнанне, толькі ўжо ў якасці насмешкі. Спачатку Куля, а потым па-руску: «Пуля».

«Мой ты спывак!» – сказала аднойчы жонка мужу з захапленнем, сунывераўшы таго з вялікім спеваком. З таго часу яго так і пачалі зваць. І за ўсім родам замацаваўся прыдумак

Спеваковы, а не Грышкевічы. А голас, спраўды, цудоўны амаль ва ўсіх родзічаў.

Цікавае паходжанне мянушкі Дусян. Адметнасць яе ў тым, што ўтварылася, як ні дзіўна, ад імені чалавека, якога называлі Андруша. Проста сястрычка, не ўмеючы яшчэ толкам размаўляць, замест «Андруша» вымаўляла: «Дуся». Гэтае дзіцячае лаптанне выклікала ў акружаючых смех і замілаванне, дзядзькіну раз за разам прасілі паўтарыць імя брата. Тая з задавальненнем паўтарала, не ведаючы, што вымаўленае зробіцца яго мянушкай на ўсё жыццё. Пазней і сам Андрэй з задавальненнем называў сябе не Дуся, а Дусян (паказваючы на асобу мужчынскага полу), і цяпер мае такую мянушку.

Не вельмі задумваемся мы, калі ўжываем словы-паразіты. Словы-паразіты, нейкія адметныя слоўцы ці выгукі, словы, ужытыя не да месца – усё гэта таксама можа прыліпнуць да чалавека ў выглядзе мянушкі. Адзін мужчына, напрыклад, празмерна ўжываў слова-паразіт «грэх, грэх» – і замест імені, я мянушка, гэтае слова і прыляпілася: Грэх. Пражыло на гэтым свеце ўжо пяць пакаленняў Лапічаў з мянушкай Грэх.

Даў сабе прыдумак у XIX стагоддзі стары Жамойцін, паўтараючы выслое «эх, было не было». Так і маем мы ў вёсцы свайго «Было не было».

Мянушкі, этымалогія якіх звязана з фізічнымі недахопамі чалавека ці дэфектамі майленя

Спецыфічныя дэфекты нейкіх частак цела чалавека або іх падабенства ў нашай вёсцы папоўнілі слоўнік такімі «другімі імёнамі», як Качка (дзе, пераважна, ачысцілі з боку на бок), Дзюба (нос падобны да птушынай дзюбы), Бабёр (зубы адпавядаюць бабрыным), Трохпалы (нарадзіўся з трыма пальцамі на руцэ), Пышак (мае надзьмутыя шчокі), Чмырук (заўсёды мае выгляд незадаволенага чалавека), Мароз (заўсёды ходзіць з чырвоным носам).

Бывае і такое: жывуць людзі на адной вуліцы і нават не падазраюць, што ўсё жыццё называюць чалавека не спраўдным прозвішчам, а мянушкай. Здаралася, што ў нашай мясцовасці нейкае звычайнае чалавечае імя па якойсьці прычыне ігнаравалася, калі называлі немаўлятаў, але лічылася крыўднай мянушкай. А прычынаў для такога стаўлення можа быць мноства: тошчы калісьці з гэтым імем меў вельмі дрэнную рэпутацыю ці надзвычай непрыябную знешнасць, быў калекам цілесна ці псіхічна хворым. А браць для немаўляці імя, як у такога чалавека – у нас лічылася накланнем на дзіця ўсіх беду і загану. Такія імёны, як Гэлька, Яша, Езя не вельмі прымаліся раней у нашай вёсцы.

Адракацца ад мянушак не варта: яны, гэтакасама як і нашыя ўласныя імёны, з'яўляюцца часткай агульнага культурнага багацця. Бо ствараюцца яны людзьмі, адлюстроўваючы міждзядзькаў стасункі і саму рэчаіснасць. Пры гэтым падкрэсліваюць нашу індывідуальнасць і арыгінальнасць.

Мілана КАШЧЫЦ,
вучаніца Князевіцкай СШ
Зэльвенскага раёна
Кіраўнік: Антаніна СКУБА,
настаўніца беларускай мовы і літаратуры

Калекцыянерат, і не толькі

Наступная станцыя...

16 лістапада 1871 года – афіцыйная дата адкрыцця чыгуначнай магістралі Смаленск – Мінск – Брэст. Яна звязала Расійскую імперыю з Заходняй Еўропай, стала стрыжнем для стварэння ўсёй чыгуначнай сеткі Беларусі. Нядаўна Міністэрства сувязі і інфарматызацыі выпусціла ў абарачэнне маркі № 1437 «Чыгуначны вакзал станцыі Мінск-Віленскі. 1918 г.» і № 1438 «Чыгуначны вакзал цэнтральнай станцыі Брэст-Літоўскі. 1905 г.» у серыі «150 гадоў чыгуначнай магістралі «Смаленск – Мінск – Брэст».

Памер марак 52 x 29,6 мм, наклад кожнай па 49 тыс. асобнікаў. Друкаваліся ў аркушах з пяці марак і аднаго купона і ў

малых аркушах па шэсць марак. Дызайн распрацавала Яўгенія Бядонік.

Праект падрыхтаваны ў супрацоўніцтве з Беларускай дзяржаўным архівам кінафотафонадакументаў, Музеём гісторыі Беларускай чыгункі, Музеём гісторыі горада Мінска, Музеём гісторыі і культуры горада Оршы, Баранавіцкім краязнаўчым музеем, пакоем гісторыі вакзала станцыі Брэст-Цэнтральны.

У дзень выпуску марак у абарачэнне на паштамец Мінска і ў аддзяленні паштовай сувязі № 10 г. Брэста праводзіліся спецагашэнні

на канверце «Першы дзень» (аўтар Я. Бядонік).

Выказваем удзячнасць за дапамогу ў падрыхтоўцы рубрыкі выдавецкаму центру «Марка» РУП паштовай сувязі «Белпошта».

Дзве жыццёвыя страты

Гістарычны нарыс-дэтэктыў

(Заканчэнне. Пачатак у №№ 42, 43)

У заяве ў суд Томаш Радзімскі чамусьці не згадаў, што і ў маёнтку Белым быў яго двор. Паміж Радзімскім і Дунаем мог быць нейкі ўзгоднены план адносна Яна Анфаравіча і яго двара і ім лёгка было аб'яднаць свае людскія рэзервы. Верагодна, што Анфаравіч ведаў пра будучую канфіскацыю яшчэ раней 15 красавіка. Трэба ўлічваць, што і ў тых часы справа па выкананні судовых актаў марудна вырашалася чыноўніцтвам. Здагадаўся Ян пра магчымыя намеры з супрацьлеглага боку. Абставіны падштурхнулі дзейнічаць безадкладна. Вырашыў змяніць прычыны акта перадачы і яго працэдуру і таму выбраў рызыкаўны шлях: помсціць фізічнай расправай праціўнікам за свае маёмасныя страты. Анфаравіч запланавану біць кожнага паасобку, каб паменшыць сілу праціўнікаў, і зрабіў наступны ход. Пад час вячэры 15 красавіка, альбо напярэдадні яе, Раіна Лаўрынава Гурына, жонка Сцефана Шчодрага, сябра Анфаравічаў, распавяла Галене Гурынаўне, жонцы Грыгорыя (Рыгора) Воранавіча, што Ян Анфаравіч рыхтуе напад на Радзімскага пасля святаў. Інтрыга спрацавала. Томаш паверыў у пэўнасць атрыманай інфармацыі, выехаў у ноч з гасцей на Запольскую дарогу і, такім чынам, рынуўся ва ўмела арганізаваную пастку. Асновай праўдзівасці паведлення для Радзімскага маглі быць сваяцкія стасункі Галены Гурынаўны і Раіны Лаўрынавай Гурынай, на што ўказвае падабенства іх прозвішчаў. Пацвярджэцца гэта ўскосна тэкстам завяшчання Льва Гурына. Дакумент аднесены даследчыкамі прыкладна да 1590 года. Гурын аформіў маёмасць і двары ў вёсках Юндавічы, Сакалятычы, Гаравец, Даўгінаве і Менску жонцы Аўдоцці і на сваіх дзяцей: дачкам Марыне і Раіне, малалетняму сыну. Адным з тых, хто першы ў спісе паставіў свой подпіс як сведка афармлення дакумента, быў яго зяць Рыгор Воранавіч, муж Галены Гурынаўны. Выходзіць, што мужы Галены і Раіны, Рыгор Воранавіч і Сцефан Шчодры добра ведалі адзін другога і былі сваякамі.

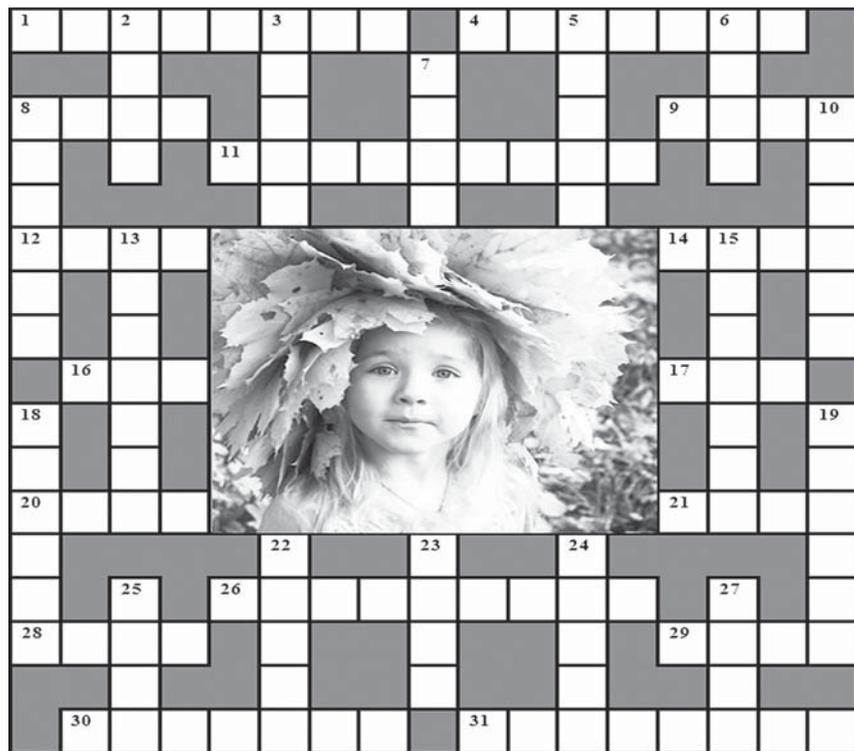
Выклікае сумнеў у роднасці Галены і Раіны толькі адно: імя па бацьку ў Раіны – Лаўрынаўна, якое магло паходзіць ад імя Лаўрэн, а ў завяшчання Гурына яго імя Леў. Ці не магло быць так, што ў тагачасным напісанні імя Леў па бацьку прымененае для Раіны як Лаўрынаўна, а не Львоўна, што характэрна для нашага часу? З другога боку, калі імя Лаўрэн па бацьку адпавядае напісанаму, у такім выпадку Раіна прыходзіцца прыёмнай дачкою Льва Гурына, пляменніцай і дачкой яго роднага брата Лаўрэна. У завяшчання Льва Гурына дакладна ўказваецца імя дочки Раіна, і яго зяць Рыгор Воранавіч. Рыгор, відаць, быў ужо жанаты з Галенай Гурынаўнай, меў яе пасаг і, як сведка, пагаджаецца з вынікам перадачы маёмасцяў сёстрам і іх малалетняму брату. Верагодна, гэты дакумент, пазначаны даследчыкамі прыкладна 1590 годам, быў складзены значна раней за 1582 год. Такім чынам, завяшчанне, як афіцыйны дакумент, мае ґрунтоўную аснову ў роднасці Раіны і Галены.

Бойка паміж Янам і Томашам не толькі трагічная – абодва былі суседзямі. Апроч таго, Ян Анфаравіч і Дунай былі сваякамі праз сваіх жонак. Драматызм гэтых гісторыяў у тым, што роднасць і суседства не стала асновай спакою і сяброўства. Галоўнае ў адносінах – права на валоданне спадчынай, маёмасцю, а пазыка адбываецца ў выніку збыднеласці шляхты. Спрэчкі за крыніцы ўзбагачэння і ўзаемныя крыўды прыводзілі да крываваых разборак.

Копны суд, што сабраўся праз пятнаццаць гадоў па прычыне загадкавай смерці Сцефана Шчодрага, верагодна, нічога не вырашыў. На жаль, дакументаў па яго выніках не захавалася, як і судовыя разгляды прычынаў бойкі Яна Анфаравіча з Томашам Радзімскім. Лёсы Сцефана і Яна чымсьці падобнымі сваім жыццёвым завярэннем, што характарызуе становішча тагачасных грамадскіх адносінаў сярод шляхты.

Склад
Лявон ЦЕЛЕШ

Пятро РУСАЎ

Уздоўж

Упоперак

1. Пігмент раслінаў, з-за недахопу якога з надыходам восні лісце на дрэвах набывае жоўты або чырвоны колер. 4. Першы мороз, першы снег. 8. «Полымем барвовым // Разгарэўся...». З верша А. Дзеружынскага «Залатая восень». 9. Учэстак з дрэвамі, дарожкамі, алеямі, прызначаны для адпачынку. 11. «Змоўкла... // Лес адгаманіў. // Едзе восень полем // На рабым кані». З верша В. Рабкевіча «Едзе восень». 12. «... бяроза, вяз. Дрэвы, якія ў Беларусі раней за астатніх губляюць восенню сваё лісце; воляха застаецца зялёнай да першага снегу. 14. «Дацвітае лістом і... і крушына, // і ў імшарах лясных дагарае атава». З верша Максіма Танка «Восенню». 16. «Тым часам спас святы мінуўся, // І... у чырвань апрануўся». З паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». 17. «У лясках, на балоце // Ліставей, лістапад. // І стаіць у пшчочце // Залатцы...». З верша В. Гардзея «Залаты лістапад». 20. Задавальненне, ахвота (перан.). 21. Увосень за... просім (прык.). 26. Лістапад... мужык з коламі развітваецца, у сані залазіць (прык.). 28. «Сядзіць... на прыпечку, // Грае, рэжа ў скрыпачку. // А прусака на куце // На цымбалах сячэ» (прык.). 29. Музычны твор для выканання адным спеваком, музыкантам. 30. Кармавая сумесь для жывёлы, птушак, рыбы. 31. З'явы культурнага жыцця, быту, што ўспрынятыя ад мінулых часоў.

2. Сей... у гразь – будзеш князь (прык.). 3. Заключная частка спаборніцтваў. 5. «Як охра, пажайцела восень, // ... рыхтуецца к зіме». З верша М. Сабалеўскага «Асенні малюнак». 6. Плады, што апалі ад ветру. 7. Вочы бяцка, а... робяць (прык.). 8. Лепш добры..., чым кепскае мяса (прык.). 10. «... ў лістападзе – быць мяккай зіме (прык.). 13. Рыбам – вада, птушкам –..., а чалавеку – уся зямля (прык.). 15. Той, каму адрасаванае паштовае адпраўленне. 18. «Усе лісточкі даўно // Вецер-сівер разнёс, // Толькі гэты... // Моцна к дрэву прырос». З верша Якуба Коласа «Апошні лісточок». 19. «Лістапад закружыў галаву, // Сыпле... восень пад ногі». З верша А. Руцкой «Лістапад закружыў галаву». 22. Рачная прамысловая рыба. 23. Увосень і верабей... варыць (прык.). 24. «А лісіца –... // Не далёка – блізка // Адшукала норку, // Пачала прыробку». З верша Р. Барадуліна «Як звары зіму сустракаюць». 25. Гора табе, ..., калі цябе карова коле (прык.). 27. «Клёны сыплюць пазалоту, // Разлівае восень... // Закаханым на романс». З верша В. Сабалеўскага «На асенню сталіцу».

СНЕЖАНЬ

1 – Грамадчанка Таіса Канстанцінаўна (1951), крытык, літаратуразнаўца – 70 гадоў з дня нараджэння.

1 – Котаў Мікола Конавіч (1941, Рэчыца), балет-майстар, збіральнік, даследчык і папулярызатар танцавальнага фальклору – 80 гадоў з дня нараджэння.

1 – Мальшаў Валянцін Мікалаевіч (1931), заслужаны архітэктар Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

1 – Рыўлін Езекііль Ісакавіч (1901–1978), вучоны-гісторык, педагог, акадэмік НАН Беларусі – 120 гадоў з дня нараджэння.

2 – Шытаў Мікалай Аляксандравіч (1921 – 1991), вучоны-гісторык, заслужаны работнік вышэйшай школы Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

3 – Кліменца Іван Дзямідавіч (1951), жывапісец, майстар манументальнага і станковага жывапісу, педагог – 70 гадоў з дня нараджэння.

4 – Клікушын Рыгор Пільпавіч (1921 – 2014), графік, аўтар арыгінальных шрыфтоў, дапаможнікаў і альбомаў – 100 гадоў з дня нараджэння.

5 – Мурашвер Уладзімір Сямёнавіч (1931 – 2017), мастак дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

6 – Гада Канстанцін Мікалаевіч (1891, Вільня – 1977), мастак, аўтар тэматычных карцінаў, пейзажаў, партрэтаў, абразоў – 130 гадоў з дня нараджэння.

6 – Любіч Восіп (1896, Гродна – 1990), жывапісец, графік, ілюстратар, скульптар – 125 гадоў з дня нараджэння.

7 – Ліцьвінка Васіль Дзмітрыевіч (1941, Столінскі р-н – 2007), фалькларыст, даследчык і папулярызатар фальклору і этнічнай культуры – 80 гадоў з дня нараджэння.

9 – Багдановіч Максім Адамавіч (1891, Мінск – 1917), паэт, перакладчык, літаратуразнаўца, празаік, крытык і гісторык літаратуры – 130 гадоў з дня нараджэння.

9 – Токараў Генадзь Барысавіч (1931 – 2015), акцёр, заслужаны артыст Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

Калі ажывае шкло...

Вядома, што мастак – чалавек з тонкім бачаннем жыццёвых з’яваў.

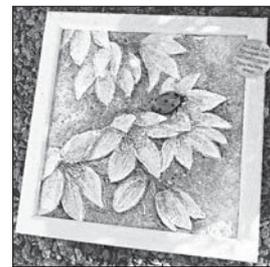
І вельмі тонка адчувае гэты свет Вольга Кулікова – майстар народных промыслаў аддзела рамэстваў і традыцыйнай культуры Астравецкага раённага Цэнтра культуры і народнай творчасці. Пра дзейнасць Вольгі Іванаўны можна апавядаць бясконца: яе карціны, малюнкi, дэкаратыўныя ўпрыгожанні здзіўляюць прыгажосцю. Не пакідаюць нікога абьякавымі і шклянныя вырабы, распісаныя рукою майстра. Любы шклянны выраб пад яе пэндзлем становіцца казачным і незвычайным.

Нарадзілася таленавітая дзяўчына ў горадзе Прыпяць, што на Украіне. Магчыма, там і склалася б жыццё Вольгі Іванаўны, але пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС яна разам з сям’ёй пераехала ў Беларусь. Даўняе захавленне мастацтвам прывяло Вольгу ў Бабруйскі дзяржаўны прафесійна-мастацкі каледж, які скончыла ў 2002 годзе. Так нарадзіўся мастак рослісу па дрэве. Маладая, энергічная, яна поўнацю аддавала сілы і час любімайму занятку. Разам з выхаванцамі Рудзенскага цэнтра пазакласнай работы стварала сапраўдныя шэдэўры. Вольга Іванаўна з замілаваннем прыгадвае той час і сваіх

першых вучняў. У 2010 годзе жанчына захапілася размаляўкай шкла і ўвесь вольны час прысвяціла любімай справе.

Вольгі лёсу таленавіты майстар трапіла на Астравеччыну і ўжо амаль год працуе ў раённым цэнтры культуры і народнай творчасці. Старанная, творчая, таленавітая – так характарызуюць Вольгу Іванаўну калегі. Можна бясконца назіраць за яе працай, калі проста на вачах адбываецца сапраўдны чуда: звычайны шклянны выраб набывае душу, пачынае іграць новымі фарбамі. Майстар лічыць, і не беспадстаўна, што мастацтва – гэта чуда.

*Вольга ЗАЯЧКОВСКАЯ,
бібліятэкар Астравецкай
раённай бібліятэкі*

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

РАДЗІНЫ – святкаванне з нагоды нараджэння дзіцяці; адзін са звычайных радзінных абрадаў беларусаў. Адзначалі звычайна ў дзень царкоўнага хрышчэння – абраду афіцыйнага далучэння нованароджанага да праваслаўнай ці каталіцкай веры, які адбываўся ў нядзелю праз 2 – 3 тыдні пасля нараджэння дзіцяці. Таму радзіны называлі яшчэ хрэсцінінамі, хрысцінінамі (ксіцінамі). У час хрышчэння дзіцяці давалі імя, звычайна аднаго з святых. Паралельна з хрысціянскім існаваў і старажытны язычніцкі абрад далучэння нованароджанага да сям’і, абшчыны, які быў вядомы ўсім старажытным славянам. Бабка-павітуха купала дзіця, затым, трымаючы яго на руках, разам з кумаі абыходзіла 3 разы вакол стала, на якім ляжаў

хлеб. Хлеб яны за кожным разам цалавалі і пасля гэтага кумы з нованароджаным адпраўлялі ў царкву. У Беларусі пасля купання дзіця клалі на кажух, разасланы на падлозе каля парога ці печы, жадаючы пры гэтым шчасця, здароўя і багацця. На радзіны дазвалялася прысутнічаць па запрашэнні гаспадароў толькі жанатым мужчынам і замужнім жанчынам. Жанчыны неслі разнастайныя прадукты харчавання, мужчыны – грошы. На стол падавалі стравы, прыгатаваныя гаспадыняй і прынесеныя гасцямі (колькасць страваў павінна была быць няпарнай: 3, 5, 7 і г.д.). Спецыяльнага абрадавага дзеяння, якое пачынала б радзіны на Беларусі, за выключэннем Палесся і некаторых паўночных раёнаў, не было. У гэтых рэгіёнах радзіны

пачыналі з абраду «перапівання кумоў»: гаспадар выпіваў чарку, клаў туды грошы і напоўненую перадаваў куму. Той рабіў тое ж самае і перадаваў чарку са сваімі дарамі гаспадару. На астатняй тэрыторыі, калі кумы вярталіся з нованароджаным з царквы і збіраліся госці, гаспадар запрашаў усіх за стол. Па традыцыі самыя ганаровыя месцы за сталом належалі кумам і бабцы-павітусе. Кумы за сталом прытрымліваліся пэўных правілаў паводзінаў: імкнуліся шмат гаварыць, жартаваць, каб дзіця ў будучым было гаваркое, прыхільнае да людзей. На Палессі кумы сядзелі на куце побач, каб дзіця, як вырасце, жыло з усімі ў згодзе. Спецыяльнай абрадавай стравой на радзіны была бабіна каша. У некаторых паўночных раёнах Беларусі на радзіны адбывалася абрадавае дзеянне, якое мела сувязь са звычаямі кувады. Бацьку дзіцяці падавалі лыжку кашы, перамешаную з соллю і хрэнам, або спецыяльны «хрысцінны збіцень» (сумесь рэззкі, мёду, хрэну, солі і г.д.). Бацька з усмешкай і жартамі павінен быў усё гэта з’есці і пакласці

на талерку грошы. Вялікае значэнне на радзіны меў абмен падарункамі, ручнікамі, наміткамі, палатном, хлебам. Атрымаўшы падарунак, бабка-павітуха становілася на ўслон і, прыгаворваючы разнастайныя пажаданні дзіцяці, тры разы перакручвалася. У паўночных, усходніх і цэнтральных раёнах Беларусі павітуха выконвала абрад «ачышчэння» ўсіх прысутных на радзіны, які павінен быў садзейнічаць іх здароўю і дабрабыту. Яна налівала ў міску вады, насыпала аўса і гэтай сумессю націрала твары гасцей, пачынаючы з парадзіхі, яе мужа і кумоў, выказваючы кожнаму пажаданні: «Каб ты быў крэпак, як вада, багат, як зямля, вясёл, як пчала, а красен, як яясна». Дзеці прымалі актыўны ўдзел у святкаванні радзінаў і выконвалі пэўныя абрадавыя дзеянні. Пасля падзелу бабінай кашы дзеці хпалі яе і хутка ўцякалі на двор. Паводле народнага меркавання, гэта садзейнічала таму, што нованароджаны, як вырасце, будзе хутка бегачь.

(Заканчэнне артыкула будзе)